

*Mehmet Dinçođlu, Ebû Dâvûd'un
Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif
Metodu), Türkiye Diyanet Vakfı
Yayınları, 2012, 472 sayfa*

Türkiye'de Ebû Dâvûd ve *Sünen*'i üzerinde pek çok akademik nitelikli çalışma yapılmasına rağmen gerek kaynakları gerek tasnif metodu bakımından *Sünen*'in incelendiği bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla yazarın doçentlik çalışması olan kitap *Sünen*'i kaynak ve tasnif metodu açısından tahlil eden ilk eser ve bu alanda yapılacak muhtelif çalışmalarda kendisine müracaat edilen kaynaklardan olması açısından önemlidir. Eser giriş, iki bölüm, sonuç, kaynakça ve eklerden müteşekkildir.

Giriş kısmında yazar, eseri doğru anlayıp sağlıklı bir şekilde değerlendirebilme düşüncesinden hareketle öncelikle "Ebû Dâvûd'un yaşadığı h. III. asra genel bakış" başlığı altında bu asırdaki siyasî, sosyal ve ilmi durumu ana hatlarıyla tasvir etmektedir. Ebû Dâvûd'un yaşadığı dönemin Abbasilerin hilafet dönemine denk geldiğini vurgulayan yazar, söz konusu dönemi derinden sarsan Mihne olayı üzerinde durmaktadır. Yazarın Mihne'ye dikkat çekmesinin nedeni ise bu olayın neticesinde tahakkuk eden siyasî-dinî tartışmaların hadis edebiyatına etkilerini ortaya koymaktır. Yazar baskıya maruz kalan hadis âlimlerinin kamuoyu nazarında hüsnü kabul görmesi neticesinde hadis tasnifinin hız kazanmasını Mihne olayının müspet bir tezahürü olarak değerlendirmekte, ayrıca hadisin altın çağı şeklinde nitelenen bu asırda Ebû Dâvûd ile birlikte pek çok âlimin yetiştiğini ifade etmektedir.

Yazarın giriş kısmında ele aldığı bir diğer konu başlığı "Ebû Dâvûd'un hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri"dir. Yazar burada Ebû Dâvûd'un hayatına kısaca yer verdikten sonra ilmi şahsiyetini; yaptığı ilmi seyahatler, ders aldığı hocalar ve ilme bakış açısı çerçevesinde ortaya koymaya çalışır. Eserlerini ise matbu, yazma ve kendisine nispet edilen eserler şeklinde sıralayarak toplam yirmi beş eserin tanıtımını yapar. Son olarak Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini vafettiği *Risaletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke fi vasfi Sünenihi* adlı mektupta yer alan bilgilerden hareketle *Sünen*'in muhtevasını tetkik ederek değerlendirmelerini maddeler halinde sıralamaktadır.

“*Sünen*’in Tarihçesi ve Kaynakları” başlığını taşıyan birinci bölümde yazar *Sünen* kelimesinin lügat ve ıstılah anlamlarını kısaca inceledikten sonra bu türdeki eserlerin oluşumunda ve gelişiminde duyulan ihtiyaca değinerek söz konusu ihtiyacın *Sünen*’deki bab başlıklarından ve muhtevasından hareketle tespit edilebileceğine vurgu yapmaktadır. Konu ile ilgili çeşitli değerlendirmelere yer veren yazar bu hususta kendi kanaatlerini belirttiikten sonra *sünen*lerin belirli başlıklar altında tasnif edilmesine zemin hazırlayan nedenlerden birini ehl-i rey ile ehl-i hadis arasındaki metot farklılığı şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca ehl-i hadisin diğer âlimler tarafından salt nakilcilikle itham edilmelerinden ötürü hadisçilerin aksini ispat etme çabalarını da bu yöndeki çalışmalara hız kazandıran bir neden olarak görmektedir. Bu tespitlerinden sonra *sünen*ler ve fıkıh kitapları konusuna değinen yazar iki türün aynı muhtevaya sahip oldukları için birbiriyle eşdeğer kabul edildiği şeklindeki bir algıdan söz ederek ortak veya benzer yanlar bulunsa da sadece bu benzerlikten dolayı ‘*Sünen*ler, hadislerle yazılmış birer fıkıh kitabıdır.’ tarzındaki değerlendirmeleri isabetli bulmadığını belirtmektedir.

Yazar bu konunun akabinde *sünen* türü eserlere geçmekte ve bu eserleri, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inden öncekiler ve sonrakiler olmak üzere taksim ederek bunların bölgelere göre dağılımı hakkında istatistiksel bilgiler vermektedir. Bir sonraki alt başlıkta Ebû Dâvûd’un *Sünen*’i telif etmekteki amacını ortaya koymaya çalışan yazar risalesinde bu hususa işaret eden değerlendirmelere yer vermek suretiyle konuyu açıklığa kavuşturur. Yazar *Sünen*’in tarih içindeki algılanışını tespit amaçlı ise âlimlerin Ebû Dâvûd ve *Sünen*’i hakkındaki görüşlerini zikretmekte son olarak da *Sünen*’in el yazmaları ve matbu nüshalarıyla *Sünen* üzerine yapılan diğer çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgiler vermek suretiyle tarihçe kısmını tamamlamaktadır.

Yazar birinci bölümün son kısmında *Sünen*’in kaynaklarını ele almaktadır. Söz konusu kaynakları *Sünen*’in hocaları ve *Sünen*’deki malzemenin kaynağı şeklinde ele alan yazar bu minvalde Ebû Dâvûd’un hocaları, onlardan aldığı rivayetler ve sayısı, rivayetın keyfiyeti, hocaların cerh ve tadil durumu, *Kütüb-i Sitte* müellifleriyle müşterek olan hocalar ile Ebû Davûd’un *Sünen*’i telifinde kendisinden istifade ettiği hadis, cerh- tadil, rical, ilel, fıkıh gibi konuları ihtiva eden kaynaklar hakkında bilgiler vererek bahsettiği bu konuların bir kısmıyla ilgili istatistiksel tespitlerde bulunmaktadır. Yazar buradan sonra bu kaynakların kullanım keyfiyetini belirlemek amacıyla *Sünen*’deki rivayetlerin gerek isnat gerek mana ve lafız açısından mevcut kaynaklarıyla mukayesesine yer vermektedir. Son olarak kaynak tetkiki neticesinde ulaştığı verilerden hareketle eserin hadis tekniği bakımından sağlam hoca ve kaynaklardan geldiği, rivayetlerin ekseriyetinin hocayla görüşerek alındığı gibi zatî değer taşıyan yönlerine dikkat çekmekle birlikte tarihî değerine de atıfta bulunan yazar böylece *Sünen*’in kaynak değerini ortaya koymaktadır.

Sünen'in tasnif metodu ve rivayet tekniği analizi başlığını taşıyan ikinci bölümde öncelikle tasnif kavramı, tasnif sistemi, bu sistemdeki eserler ve onların pratik faydalarından bahseden yazar, Ebû Dâvûd'un tasnifinde etkili olan amiller üzerinde durarak diğer tasnif eserlerinden farkını tespit etmeye çalışmaktadır. Tasnif metodu çerçevesinde *Sünen*'deki bölüm başlıklarını inceleyen müellif bu hususta ayrıntılı bilgiler verdikten sonra ilim, tıp, fiten gibi bazı bölümlerinin ahkâmla ilgisi olmamasına rağmen *Sünen*'de yer alması hususuna değinerek bu başlıkların ahkâmla irtibatını ortaya koyma sadedinde dönemin ahkâm anlayışına vurgu yapmaktadır. Bölüm başlıklarından sonra Ebû Dâvûd'un görüşleri hakkında bir ipucu edinmek ve dönemin siyasî, fikrî, ilmî düşüncelerinin bab başlıklarına nasıl yansıdığını tespit etmek amacıyla *Sünen*'in bab başlıklarını ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Yine *Sünen*'in metodu hakkında bilgi vermesi açısından bablarda yer alan rivayet sayılarını ve rivayetlerin bablara yerleştirilmesinde takip edilen yolu maddeler halinde vermektedir. Son olarak *Sünen*'i bölüm, bab ve rivayet bakımından Dârimî, İbn Mâce ve Nesâî'nin *Sünen*leriyle mukayese eden yazar onun bu eserlerle benzer ve farklı olan bir yönünü daha göstermeyi amaçlamıştır.

Yazarın ikinci bölümün son kısmında üzerinde durduğu bir diğer konu ise *Sünen*'in rivayet tekniğidir. Bu minvalde ilk olarak şerhler de dâhil olmak üzere *Sünen*'in neşredilmiş nüshalarındaki rivayet sayılarının farklılığına ve bu farklılığın nedenlerine dikkat çekmektedir. Rivayet yönüyle *Sünen*'i tetkik ederek söz konusu eserde 176 mevkuf, 65 maktu rivayetin bulunduğunu ifade eden yazar verdiği örneklerle mensûh rivayetlerin varlığına da dikkat çektikten sonra *Sünen*'deki rivayetleri sihhat açısından analiz etmeye geçmektedir. Neticede Ebû Dâvûd'un hadisleri sahih ve zayıf olmak üzere iki kısma ayırmış olabileceği hasen hadisleri de sahih hadis kapsamında değerlendirdiği şeklindeki kendi çıkarımlarına yer vermektedir. Zayıf hadisler başlığı altında kısaca zayıf hadisin istilâh manasını verdikten sonra *Sünen*'de zayıf hadisin olup olmadığını, varsa bunların dereceleri ile Ebû Dâvûd'un bu hususta *Sünen*'de izlediği yöntem üzerinde oldukça detaylı bir şekilde durmaktadır. Yazarın bu başlık altında ele aldığı bir diğer konu ise amel edilmediği için zayıf kabul edilen hadislerdir. Yapmış olduğu araştırmalar neticesinde kanaatini belirten yazara göre Ebû Dâvûd uygulanmayan veya uygulamaya ters düşen bir hadis metnini zayıf kabul etmektedir. Bu ise, rivayetin sünnet değerinin ortadan kalkarak sadece bir malumat olarak kalması anlamına gelmektedir.

Müellif daha sonra Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i bağlamında değinilmesi gereken bir konu olan "salih" terimi üzerinde durmaktadır. Ebû Dâvûd bu terimi *Sünen*'in özelliklerini kaleme aldığı risalesinde kullanmasına rağmen salih kavramının *Sünen*'de hangi hadise tekabül ettiğini belirtmemiş bu sebeple de tenkide uğramıştır. Müellif bu tenkitler neticesinde beyan edilen görüşleri zikrederek konu hakkındaki kendi kanaatlerini dile getirmektedir.

Yazar Ebû Dâvûd'a yöneltilen eleştirilere tahsis ettiği başlıkta Ebû Dâvûd'un ahkâma dair bütün hadisleri *Sünen*'e aldığı ifade eden sözü nedeniyle tenkide maruz kaldığına işaret ettiği gibi eserinde zayıf ve mevzu hadislerin varlığı iddiasıyla da eleştirildiğine dikkat çekmektedir. Söz konusu eleştirileri tahlil eden yazar ahkâmla ve zayıf hadisle ilgili eleştiriler karşısında Ebû Dâvûd'un bütün ahkâmı alma hususundaki kastını ve zayıf hadise yer verme gerekçelerini zikrederek onu müdafaa edecek tarzda bir tutum sergilerken mevzû hadisle ilgili eleştirilerde mevzuat kitaplarında bulunduğunu ifade ettiği *Sünen*'deki rivayetlerden birkaç tanesine yer vermek suretiyle bu doğrultudaki iddialara katıldığını beyan etmektedir.

Sünen'deki hadislerin sıhhati ve delil olarak kullanılması açısından önemli olan bir konuya, Ebû Dâvûd'un rivayetlerle ilgili açıklamalarına yer veren yazar bu açıklamaları isnâd, metin ve fıkıh bakımından olmak üzere üç ayrı başlık altında zikrederek ilgili açıklamalara birer örnekle işaret etmektedir. Son olarak ne kadar farklı rivayet metni ihtiva ettiğini belirlemek için *Sünen*'i, Buhârî, Müslim ve Tirmîzî'nin *Sahih*'leri, Dârimî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'leri, Mâlik'in *Muvatta*'ı ve Ahmet b. Hanbel'in *Müsned*'i ile karşılaştıran yazar zevaid rivayetlerin tespitine dâir yaptığı bu mukayese neticesinde *Sünen*'deki 5274 rivayetten 565'inin sekiz kitapta bulunmadığını ortaya koymuştur. Sonuç kısmında ise kitabının kısa bir değerlendirmesini yapan yazar Ebû Dâvûd'un ve *Sünen*'inin değerini ifade eden hususlara yer verdikten sonra *Sünen*'in daha doğru anlaşılması noktasında göz önünde bulundurulması gereken durumları hatırlatarak kitabına son vermektedir.

Yazarın telifinde yüz otuzu aşkın kaynaktan istifade ederek oluşturduğu kitabı, sonunda yer alan ve araştırmacılar için oldukça faydalı bilgiler içeren ekler bölümüyle zengin bir muhteva kazanmaktadır. Ek-I'de Ebû Dâvûd'un yaşadığı bölgelerin haritası, Ek-II'de hayatındaki olayların kronolojik sırası, Ek-III'te ise *Sünen*'in elyazmalarının bulunduğu kütüphaneler verilmektedir. Yazar son olarak şahıs, yer ve kavramlarla ilgili alfabetik bir indekse de yer vermektedir.

Zühal KARAKAYA

UÜ, İlahiyat Fakültesi, BURSA